

КИЇВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

на правах рукопису

МАРУНЕВИЧ Божена Михайлівна

**МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНОГО
АСПЕКТУ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ ЯК СПЕЦІАЛЬНОСТІ
В УМОВАХ ШТУЧНОГО БІЛІНГВІЗМУ
(мовний вуз, початковий етап)**

Спеціальність 13.00.02-
методика навчання: германські мови

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т
дисертації на здобуття вченого ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ - 1996

00778296 (\$)

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі Методик вивчення історії української мови
Київського державного лінгвістичного університету.

Науковий керівник - кандидат педагогічних наук,

професор Г.А. ГРИНЮК

Офіційні опоненти - доктор педагогічних наук,

професор В.М. ПЛАХОТНИК

кандидат педагогічних наук,

доцент Н.Ф. БОРИСКО

Провідна установа - Волинський державний університет

Захист відбудеться "5" березня 1996 року о 10 годині
на засіданні спеціалізованої вченої ради Д.50.26.01 по присудженню
вченого ступеня доктора (кандидата) наук у Київському державному
лінгвістичному університеті /МСП 252650, м.Київ, вул. Червоноар-
мійська, 73/.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці університету.

Автореферат розісланий "1" лютого 1996 р.

Вчений секретар

спеціалізованої вченої ради

Л. П. СМЕЛЯКОВА

На початковому етапі оволодіння іноземною мовою в умовах формування штучної двоомовності (білінгвізму) процес оволодіння іноземною мовленнєвою діяльністю характеризується труднощами, зумовленими міжмовною інтерференцією. Врахування інтерференції рідної мови в процесі оволодіння іноземною займає важливе місце серед актуальних проблем сучасної методики навчання іноземних мов. У науковій методичній літературі останніх років з'явилося багато робіт, присвячених проблемам навчання тієї чи іншої іноземної мови з урахуванням інтерференції конкретної рідної мови (С.А.Абдігалієв, М.Г.Аствацатрян, А.А.Абдулфанова, Т.Б.Букія, Г.Д.Гусейнзаде, Г.В.Джаіані, Т.В.Каджая, М.А.Кутелія, Т.Б.Меєрович, Л.М.Паснарь, Т.В.Попова та ін.). Незважаючи на те, що проблема інтерференції давно вивчається у методиці викладання, вона не може вважатися вирішеною, оскільки нами не виявлено робіт, присвячених навчанню німецької мови як спеціальності з урахуванням інтерференції української мови на початковому етапі мовного вузу. Відсутність методичних досліджень, побудованих на матеріалі німецької та української мов, спеціальних посібників та системи вправ, спрямованих на попередження та подолання інтерференції з боку української мови в процесі оволодіння німецькою, негативно позначається на якості підготовки висококваліфікованих фахівців.

А к т у а л ь н і с т ь дослідження зумовлена такими факторами: 1) необхідністю підготовки висококваліфікованих вчителів німецької мови для роботи у школах, ліцєях, гімназіях з українською мовою викладання; 2) настійною необхідністю вдосконалення методів та прийомів навчання німецької мови у мовних вузах України; 3) відсутністю методичних досліджень, присвячених проблемам навчання німецької мови у напрямку подолання міжмовної інтерференції; 4) практичною нерозробленістю конкретних методичних прийомів для попередження та подолання негативного впливу знань, умінь та навичок володіння українською мовою на процес оволодіння німецькою в аудиторних умовах.

Об'єктом дослідження визначено навчання лексико-граматичного аспекту німецької мови як спеціальності з урахуванням інтерференції української мови на початковому етапі мовного вузу.

Предметом дослідження є процес формування стійких до дії інтерференції навичок володіння керуванням німецьких дієслів у продуктивних видах мовленнєвої діяльності студентів на початковому етапі оволодіння німецькою мовою як спеціальністю в мовному вузі.

Основною метою дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні та практичній розробці методики навчання лексико-граматичного аспекту німецької мови як спеціальності на початковому етапі мовного вузу в умовах штучного білінгвізму.

Для досягнення поставленої мети необхідно було вирішити такі завдання:

1) визначити основні теоретичні передумови навчання лексико-граматичного аспекту німецької мови як спеціальності в умовах штучного білінгвізму на початковому етапі мовного вузу;

2) провести лінгвометодичне зіставлення та виявити потенційні зони інтерференції в області дієслівного керування української та німецької мов і на цій основі визначити основні групи труднощів для засвоєння цього мовного явища студентами;

3) виявити фактичну інтерференцію в іншомовному мовленні студентів і провести її лінгвометодичну інтерпретацію: описати типові помилки, статистично констатувати їх частотність, діагностувати причини виникнення порушень граматичної норми системи німецької мови;

4) розробити методику навчання лексико-граматичного аспекту німецької мови як спеціальності на матеріалі дієслівного керування з урахуванням інтерференції української мови на початковому етапі україномовного вузу та модель її практичної реалізації;

5) експериментально перевірити доцільність та ефективність запропонованої методики навчання в практичному курсі німецької мови як

спеціальності на початковому етапі оволодіння нею;

б) скласти методичні рекомендації щодо навчання лексики-граматичного аспекту німецької мови в умовах штучного білінгвізму на початковому етапі україномовного вузу.

Вирішення поставлених завдань здійснено за допомогою таких методів дослідження:

- 1) спостереження за навчальним процесом з німецької мови на початковому етапі мовного вузу, аналіз та узагальнення досвіду роботи;
- 2) вивчення та аналіз теоретичних джерел з лінгвістики, психології, психолінгвістики та методики навчання стосовно теми дослідження;
- 3) лінгвометодичне зіставлення з метою виявлення потенційних зон інтерференції;
- 4) моделювання процесу оволодіння німецькою мовою з урахуванням інтерферуючого впливу з боку української мови на початковому етапі україномовного вузу;
- 5) психолінгвістичний експеримент;
- 6) експериментальні зписи з метою виявлення типових помилок на інтерференцію;
- 7) експериментальне навчання;
- 8) обробка даних за допомогою методу математичної статистики.

На основі вивчення наукової літератури та попереднього аналізу проблеми дослідження була сформульована гіпотеза дослідження:

Навчання лексики-граматичного аспекту німецької мови на початковому етапі оволодіння нею в умовах штучного білінгвізму буде більш ефективним і дозволить розв'язати проблему інтерференції за умови:

- введення в практику навчання методики роботи, побудованої з урахуванням розбіжностей в системах української та німецької мов та психологічних особливостей автоматизації мовленнєвих механізмів в умовах міжмовної взаємодії;
- проведення цілеспрямованої роботи для попередження та подолання інтерференції з використанням лінгвометодичного зіставлення як ос-

новного методичного прийому її попередження на основі спеціально розробленого комплексу вправ, спрямованого на формування стійких до дії інтерференції навичок володіння мовним матеріалом.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що уперше вирішується проблема навчання лексико-граматичного аспекту німецької мови як спеціальності з урахуванням інтерференції української мови на початковому етапі мовного вузу. Уперше запропонована науково обгрунтована методика навчання, розроблена на основі проведеного лінгвометодичного зіставлення та врахування психолінгвістичних закономірностей оволодіння іншомовною мовленнєвою діяльністю в умовах штучного білінгвізму. Розроблено комплекс вправ для попередження та подолання інтерференції української мови, а також запропонована модель реалізації методики навчання у напрямку подолання інтерференції на початковому етапі оволодіння німецькою мовою.

Теоретичне значення визначається тим, що результати дослідження конкретизують і доповнюють окремі теоретичні положення нової концепції підготовки вчителя іноземної мови в умовах україномовного вузу, а саме:

- визначено основні теоретичні передумови навчання лексико-граматичного аспекту німецької мови як спеціальності з урахуванням психологічних та психолінгвістичних закономірностей оволодіння іноземною мовою в умовах штучного білінгвізму;

- методично обгрунтовано необхідність та доцільність введення в практику навчання лінгвометодичного зіставлення, аналізу та перекладу як основних методичних прийомів подолання інтерференції;

- запропоновано конкретну методику навчання лексико-граматичного аспекту німецької мови на матеріалі дієслівного керування у напрямку подолання інтерферуючого впливу з боку української мови та модель її практичної реалізації на початковому етапі мовного вузу.

Практична цінність роботи полягає в розробці спеціального комплексу вправ і конкретних методичних рекомендацій

з навчання лексико-граматичного аспекту німецької мови в умовах штучного білінгвізму з метою нейтралізації інтерференції української мови в області керування дієслів. Результати дослідження можуть знайти своє застосування у практиці викладання німецької мови. Науково обгрунтована і експериментально перевірена методика навчання може бути використана при певній модифікації у навчанні інших мовних явищ. Методичні рекомендації можуть бути використані для складання підручників та навчальних посібників, призначених для студентів мовних вузів України. Матеріали дослідження можуть бути використані в практиці роботи на старших курсах.

А п р о б а ц і я роботи

Основні положення реферованого дисертаційного дослідження у вигляді доповідей та повідомлень апробувалась на вузівських та міжвузівських науково-практичних конференціях: "Українська мова як базова у вивченні іноземних мов" (Київ: КДПІМ, 1992); "Проблеми гуманізації процесу навчання іноземних мов у школі та вузі" (Київ: КДПІМ, 1993); на 2-й Всеукраїнській міжвідомчій науковій конференції "Нові підходи до філології у вищій школі" (Київ: ІСДО, 1994); на 3-й міжнародній конференції "Мова і культура" (Київ: КДУ, 1994); на засіданнях кафедри методики викладання іноземних мов Київського лінгвістичного університету (1993, 1994, 1995).

Н а з а х и с т виносяться такі положення:

1. Ефективність навчання лексико-граматичного аспекту німецької мови як спеціальності в умовах штучного білінгвізму на початковому етапі україномовного вузу забезпечується:

- за рахунок використання лінгвометодичного зіставлення, аналізу та перекладу як основних методичних прийомів попередження та подолання міжмовної інтерференції;

- на основі виконання комплексу вправ, орієнтованих на усунення психолінгвістичних та лінгвістичних труднощів процесу оволодіння іношомовним матеріалом в умовах міжмовної взаємодії;

- на основі такої моделі процесу навчання, яка передбачає виділення спеціальних підциклів навчальних занять для здійснення цілеспрямованої роботи у напрямку запобігання та подолання інтерференції.

2. Цілеспрямована робота з метою нейтралізації інтерферуючого впливу української мови в процесі оволодіння німецькою забезпечує формування стійких до дії інтерференції навичок володіння іншомовним матеріалом, а саме:

- досягається високий рівень володіння лексико-граматичним аспектом німецької мови (середній коефіцієнт засвоєння за В.П.Беспальном перевищив 0,90);

- формується здатність активно протидіяти інтерференції української мови (середній коефіцієнт інтерферованості іншомовного мовлення становить 7,3 %).

Структура дисертації

Робота складається зі вступу, трьох глав, висновків, бібліографії та чотирьох додатків. Робота викладена на 169 сторінках машинописного тексту.

У вступі обґрунтовується вибір теми дисертаційного дослідження, її актуальність, виділяються об'єкт, предмет, мета, завдання і методи дослідження; розкривається новизна, практична цінність, теоретичне значення, а також формулюються основні положення до захисту.

У першій главі досліджуються психологічний та психолінгвістичний аспекти проблеми штучного білінгвізму у зв'язку з навчанням німецької мови як спеціальності на початковому етапі україномовного вузу, визначаються основні методичні положення навчання лексико-граматичного аспекту німецької мови в умовах штучного білінгвізму.

У другій главі виявляються зони потенційної інтерференції методом зіставного аналізу та зони фактичної інтерференції шляхом аналізу типових помилок у мовленні студентів в результаті проведення психолінгвістичного асоціативного експерименту. Розробляється конкретна методика навчання лексико-граматичного аспекту німецької мови на

матеріалі дієслівного керування та описується модель її практичної реалізації на початковому етапі оволодіння німецькою мовою.

У третій главі описується експериментальна перевірна запропонованої методики: обґрунтовується гіпотеза експерименту, його організація та проведення, аналізуються та інтерпретуються результати експерименту, уточнюються основні положення розробленої методики.

У підсумках узагальнюються основні результати дослідження, формулюються висновки та методичні рекомендації, поназуються можливості використання одержаних результатів у практиці роботи, визначаються шляхи подальшого вивчення проблеми.

Бібліографія містить перелік робіт вітчизняних та зарубіжних авторів, на які посилається автор цього дослідження (237 джерел, з них 45 іноземними мовами). У додатках містяться експериментальні матеріали.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

I глава дисертації присвячена вирішенню першого завдання - дослідженню основних теоретичних передумов навчання лексики-граматичного аспекту німецької мови в умовах штучного білінгвізму на початковому етапі мовного вузу. У спеціальній літературі (Вайнрайх У. 1979, Верещагін Е.І. 1969, Жлутенко Ю.О. 1974, Карлінський А.Є. 1972 та ін.) даються різні визначення поняття білінгвізму або двомовності. У реферованій роботі двомовність розглядається у психолінгвістичному плані як використання індивідом двох мовних кодів у своїй мовленнєвій діяльності (Коршун О.В. 1987).

Об'єктивним явищем за умови контакту двох мовних систем у свідомості людини є інтерференція як найбільш універсальний вияв міжмовної взаємодії (А.Є.Карлінський, М.М.Ладченко, Г.І.Меліна, С.В.Семчинський). З огляду на той факт, що інтерференція не існує поза мовленнєвою діяльністю білінгва, ми поділяємо позицію психолінгвістичного підходу до розуміння явища інтерференції (Т.Г.Бичкова, Б.Ф.Воронін, В.С.Вященко, А.Є.Карлінський, О.В.Коршун, Т.М.Паснарь, С.С.Сорокіна) і

керуємося у нашій роботі формулюванням: "Під інтерференцією слід розуміти відхилення від норми, які спостерігаються у мовленнєвій діяльності білінгва на другій мові і які виникають в результаті невірного ототожнення за законами міжмовної ідентифікації елементів другої мови з кореспондуючими елементами першої мови" (Карлінський А.В. 1980).

Вивчення інтерференції в структурі психолінгвістичної діяльності білінгва на основі представлених в сучасній літературі гіпотетичних моделей породження висловлювання (Л.С.Виготський, І.О.Зимня, А.Р.Лурія, О.О.Леонтьєв, Б.Ю.Норман, Т.В.Рябова-Ахутіна та ін.) дозволило встановити, що основну ланку у структурі психолінгвістичної моделі породження іншомовного висловлювання на початковому етапі оволодіння іноземною мовою складає формулююча фаза формулюючого рівня у схемі моделі І.О.Зимньої з урахуванням етапу перенесення, виділеного Т.В.Поповою. Виділення в моделі додаткової ланки - етапу перенесення з рідної мови на іноземну, а також ідея про те, що перенесенню піддається не все, а те, що виключає певні труднощі, тобто "критичні точки" розходження між мовами (А.М.Ждан, М.М.Гохлернер), уможливило інтерпретацію схеми моделі породження іншомовного висловлювання І.О.Зимньої стосовно об'єкта нашого дослідження. У зв'язку зі специфікою мовного матеріалу, на основі якого воно проводилося, ми обмежилися етапом реалізації програми висловлювання засобами конкретної мови (німецької), зокрема ланкою граматичного структурування. Оскільки реалізація внутрішньої програми в межах даної ланки будується на функціонуванні механізмів вибору і конструювання (Т.М.Стьопкіна), вживання дієслівних словосполучень із зв'язком керування розглядалось нами як володіння операціями: 1) вибору згідно з комунікативним наміром; 2) перенесення з української мови на німецьку; 3) конструювання (побудова словосполучень за моделлю $V + N$, $V + Pr\ddot{a}r. + N$).

Виходячи з того, що процес вибору виключає орієнтувальні операції, спрямовані на врахування диференційних ознак одиниць відповідної синтаксичної і морфологічної парадигми (П.Я.Гальперін), а також спи-

раючись на модель функціонування інтерференції в пам'яті людини (А.О.Іванченко), відповідно до якої інтерференція виникає в результаті прийняття індивідом неправильного рішення і побудови програми мовленнєвих дій на основі неправильно встановлених орієнтирів, ми дійшли висновку, що відсутність орієнтування на суттєві ознаки вербальних одиниць (дієслів, які вимагають керування) німецької мови приводить до їх змішування з еталонами рідної мови, які зберігаються у довготривалій пам'яті. З цієї причини відбуваються "збої" в роботі мовленнєвого механізму, що відображається у вигляді інтерферентних порушень у мовленні студентів.

Проведений аналіз психологічного та психолінгвістичного аспектів проблеми штучного білінгвізму у зв'язку з навчанням німецької мови дозволив: 1) обґрунтувати необхідність врахування української мови як психологічної реальності у навчальному процесі та інтерференції як найбільш універсального вияву міжмовної взаємодії в умовах штучного білінгвізму; 2) виділити психолінгвістичну концепцію взаємодії мовних кодів в процесі оволодіння другою мовою як визначальну для розробки методики навчання з орієнтацією на врахування психолінгвістичних особливостей процесу засвоєння іноземного матеріалу в умовах субординативної взаємодії мовних кодів.

У відповідності до цієї концепції процес навчання будується за принциповою схемою: від української мови до німецької, тобто у напрямку подолання інтерферуючого впливу з боку української мови в процесі оволодіння німецькою на початковому етапі мовного вузу.

З урахуванням викладеного, автором реферованого дослідження було визначено основні методичні принципи, реалізація яких є актуальною для нашого дослідження: 1) принцип комунікативної спрямованості навчання; 2) принцип врахування рідної мови та 3) загальнодидактичний принцип свідомості. Спираючись на роботи вітчизняних та зарубіжних авторів, в яких розглядалися виділені нами принципи (А.Л.Бердичевський, І.Л.Бім, П.Б.Гурвич, Г.В.Захарова, О.О.Леонтєв, М.В.Ляхо-

вицький, Р.К.Міньяр-Белоручев, Е.І.Пассов, W.Apelt, В.Brandt, Н.Hellmich, А.Hughes, G.Desselmann, N.Lademann, W.Reinecke та ін.), ми вважали за доцільне розглядати проблему начання лексико-граматичного аспекту німецької мови як спеціальності в межах свідомого комунікативного підходу, оскільки свідомо-комунікативний шлях оволодіння мовним матеріалом як вияв загального принципу комунікативності передбачає свідоме сприйняття та застосування одержаних знань.

Реалізація принципу комунікативної спрямованості стосовно навчання лексико-граматичного аспекту німецької мови в умовах штучного білінгвізму передбачає досягнення мінімально-комунікативного рівня: оволодіння мовним матеріалом до рівня, достатнього для породження висловлювання, корентного з точки зору лексико-граматичних норм німецької мови.

Принцип врахування рідної мови ґрунтується в роботі як принцип доміантної мови, тобто домінуючими за напрямком є зв'язи від рідної (української) до іноземної (німецької) мови. Практична реалізація цього принципу здійснена за допомогою методичного прийому "відиритих зіставлень". Зіставлення розглядається нами як важливий методичний прийом прогнозування та усунення міжмовної інтерференції і зводиться до цілеспрямованого порівняння фактів української та німецької мов. Таким чином зіставлення служить для вирішення конкретних методичних завдань, пов'язаних з подоланням інтерференції. Виходячи з того, що зіставлення не може вважатися універсальним методичним прийомом, з метою виявлення подібностей та розбіжностей між мовами у нашому дослідженні використано також переклад як методичний прийом зіставлення, завдяки чому він служить одним із ефективних засобів для попередження та усунення інтерференції в іншомовному мовленні студентів. Доцільність використання двомовних вправ ґрунтується на аналізі методичних та психологічних робіт, в яких експериментально підтверджена ефективність вправ на переклад для формування навичок володіння матеріалом у різних видах мовленнєвої діяльності (Д.Д.Ярутиян, Я.Н.Бичева, С.К.Жбаню-

ва, А.І.Мучник, G.Desselmann, G.Jäger та ін.).

Виходячи з того, що свідомість у навчанні передбачає використання рідної мови (О.О.Леонтьєв), автор дослідження розуміє принцип свідомості у тісному взаємозв'язку з принципом використання рідної мови і спрямовує його на порівняння відповідних мовних явищ (нерування дієслів) в системах контактуючих в навчальному процесі мов з метою осмислення подібностей та розбіжностей, управління переносом та інтерференцією. Таким чином, спираючись на дослідження як вітчизняних, так і зарубіжних вчених, ми вважали за доцільне керуватися методичними принципами комунікативної спрямованості та врахування рідної мови і дидактичним принципом свідомості стосовно завдань нашого дослідження.

Одержані у I главі теоретичні висновки дозволили вирішити наступні завдання в II главі:

- 1) провести лінгвометодичне зіставлення та виявити потенційні зони інтерференції в області дієслівного керування в українській та німецькій мовах і на цій основі визначити основні групи труднощів для засвоєння цього мовного явища студентами;
- 2) виявити фактичну інтерференцію в іншомовному мовленні студентів і провести її лінгвометодичну інтерпретацію;
- 3) розробити методику навчання лексико-граматичного аспекту німецької мови як спеціальності з урахуванням інтерференції української мови на початковому етапі мовного вузу та модель її практичної реалізації.

Виходячи з лінгвістичної концепції про центральну роль дієслова як найбільш конструктивної частини мови у побудові висловлень (І.Р.Вихованець, Л.Теньєр, W.Admoni, H.Glinz, G.Helbig, J.Erben та ін.), а також спираючись на твердження про те, що в закономірностях дієслівного керування "як особливого типу взаємовідношень семантики і синтаксису" відбивається специфіка мови (Т.І.Котіна), предметом зіставлення у II главі реферованого дослідження послужили дієслова, які ви-

магають керування в німецькій та українській мовах. Необхідність проведення такого аналізу зумовлена відсутністю типологічних досліджень української та німецької мов на лексико-граматичному рівні. Мета лінгвометодичного зіставлення полягала в тому, щоб прогнозувати конкретні види інтерференції в області керування дієслів; встановити відношення міжмовної кореспонденції, які можуть бути описані в термінах тотожності, подібності та відмінності (А.Є.Карлінський); виділити групи дієслів, де спостерігаються розбіжності в обох мовах, і на цій основі визначити труднощі засвоєння дієслівного керування студентами на початковому етапі оволодіння німецькою мовою як спеціальністю. Основна увага була зосереджена на виявленні відмінностей, які є лінгвістичною причиною інтерференції.

Проведений зіставний аналіз дозволив передбачити можливі зони інтерференції, в результаті чого було виділено 4 групи труднощів:

- 1) інтерферуюча група подібності в межах безприменникового типу керування (володіти чимось - besitzen Akk.).
- 2) інтерферуюча група відмінності в межах применникового типу керування (бути схожим на когось - ähneln Dat.).
- 3) інтерферуюча група подібності в межах применникового типу керування (працювати над чим-небудь - arbeiten an Dat.).
- 4) інтерферуюча група відмінності в межах применникового типу керування (цікавитися чим-небудь - sich interessieren für Akk.).

З метою експериментального виявлення інтерферентних порушень у мовленні студентів було проведено психолінгвістичний експеримент у формі асоціативного тесту. Експеримент проводився за участю студентів I курсу факультету романо-германської філології Прикарпатського університету в кількості 34 чол. на початку 1993/94 навчального року. Методика дослідження інтерференції передбачала створення такої експериментальної ситуації, в якій мисленнєва діяльність учасників експерименту була спрямована на взаємопроникнення мовних систем і забезпечувала одержання об'єктивної картини прогнозованих на основі лінгвоме-

тодичного зіставлення труднощів. Психолінгвістична оцінка асоціативних реакцій учасників експерименту та визначення інтерференції у кількісному плані здійснювалась за допомогою критерію інтерферованості іншомовного мовлення з використанням формули: $K_{\text{інт.}} = E : E_1 * 100$, де E - кількість реально допущених помилок, E_1 - максимальна кількість можливих помилок в результаті виконання завдання, $K_{\text{інт.}}$ - коефіцієнт інтерферованості (В.П. Лушин).

На основі проведеного аналізу типових помилок у мовленні студентів було зроблено висновок про те, що:

1) основна маса помилок на інтерференцію є закономірною і психологічно обгрунтованою, оскільки асоціативний процес відбувається через переклад на рідну мову, що є свідченням опосередкованого володіння іноземною мовою;

2) помилки на інтерференцію є стійкими і поширеними (69,9% від загального числа помилок);

3) одержані в результаті проведення асоціативного тесту дані підтвердили попередні теоретичні висновки про необхідність розробки спеціальної методики навчання у напрямку подолання інтерференції.

Проведений у першій главі теоретичний аналіз психологічного та психолінгвістичного аспектів проблем бilingвізму, виявлення та описання потенційної та фактичної інтерференції дозволили вирішити основне завдання реферованого дослідження - здійснити спробу розробки методики навчання лексико-граматичного аспекту німецької мови як спеціальності в умовах штучного бilingвізму на початковому етапі україномовного вузу. Автором дослідження запропоновано новий підхід до навчання лексико-граматичного аспекту німецької мови, який полягає в тому, що методика роботи будується у відповідності до закономірностей об'єктивної взаємодії мовленнєвих механізмів, сформованих на базі рідної та іноземної мов, у напрямку подолання міжмовної інтерференції.

Загальнотеоретичною базою розробленої методики навчання є:

1) системно-діяльнісний підхід до навчання іноземної мови у вузі, згідно з яким система навчання розглядається як діяльність, завданням якої є досягнення мети найбільш ефективними шляхами (А.Л.Бердичевський);

2) основні положення теорії іншомовної мовленнєвої діяльності, розроблені О.О.Леонтьєвим та І.О.Зимньюк;

3) теорія поетапного формування розумових дій П.Я.Гальперіна.

Системний аспект вищезгаданого підходу зумовив виділення у нашій роботі однієї ланки у загальній системі навчання: створення фундаменту для оволодіння мовленнєвою діяльністю засобами німецької мови з урахуванням інтерференції української мови.

Реалізація діялісного аспекту передбачає у нашому дослідженні організацію навчання лексико-граматичного аспекту німецької мови як навчання діяльності з оволодіння іншомовним явищем через систему адекватних дій. Ця діяльність може бути представлена як ієрархічна послідовність певних дій та операцій, причому як послідовність у плані співвідношення рідної та іноземної мов (Н.І.Гез).

Врахування психолінгвістичних особливостей процесу засвоєння іншомовного матеріалу в умовах субординативної взаємодії мовних кодів, переосмислення результатів лінгвометодичного зіставлення та аналізу труднощів в оволодінні керування німецьких дієслів, зумовлених інтерференцією української мови, дозволило нам передбачити систему дій та операцій, які забезпечують цілеспрямоване попередження та подолання інтерференції в умовах штучного білінгвізму. Це створило можливість для спрямування процесу навчання на становлення, опрацювання та автоматизацію цих дій. Адекватними діями, за допомогою яких здійснюється свідоме і поступове оволодіння мовними засобами, є дії, які забезпечують функціонування мовленнєвого механізму в умовах міжмовної взаємодії.

Система дій та операцій для поетапного оволодіння мовленнєвою діяльністю в умовах штучного білінгвізму

Дії, що забезпечують функціонування мовленнєвого механізму в умовах міжмовної взаємодії	Операції, що лежать в основі дій	Складові мікрооперації
1. Дія, спрямована на вироблення механізму диференціювання	1. вибір	1) пошук ідентичного смислу 2) зіставлення та вибір адекватного значення 3) виділення диференційних ознак 4) вибір на основі диференційних ознак 5) структурування
2. Дія, спрямована на формування механізму перекодування з української мови на німецьку	2. перекодування	1) порівняння 2) підбір елементів 3) заміна елементів 4) трансформація 5) підстановка 6) реконструювання
3. Дія, спрямована на реалізацію в мовленні	3. конструювання	1) підбір елементів 2) комбінування 3) конструювання

Оскільки оволодіння навчальним матеріалом відбувається в резуль-

таті психічної, тобто розумової дії, то питання організації процесу навчання як діяльності було вирішено з позиції концепції П.Я.Гальперіна, створеної на основі теорії діяльності. Переосмислення теорії П.Я.Гальперіна стосовно завдань нашого дослідження дозволило здійснити якісно нову реалізацію виділених ним стадій в системі управління процесом засвоєння іншомовного матеріалу:

1) навчання лексико-граматичного аспекту німецької мови на початковому етапі україномовного вузу складається з двох стадій:

а) стадії попереднього засвоєння орієнтувальної основи дій та б) стадії оволодіння системою адекватних дій, які забезпечують в кінцевому результаті подолання міжмовної інтерференції;

2) стадія засвоєння орієнтувальної основи дій співвідноситься з етапом введення нового матеріалу і передбачає "випереджуюче" пояснення (зіставлення з рідною мовою та аналіз семантичних і лексико-граматичних компонентів висловлювання) з наступним заповненням орієнтувальної картки;

3) стадія оволодіння системою адекватних дій співвідноситься з етапом вироблення вмій та навичок в ході виконання комплексу вправ для попередження та подолання інтерференції.

Спираючись на аналіз літератури з проблем розробки системи вправ для вивчення іноземної мови (В.А.Бухбіндер, П.Б.Гурвич, Н.І.Гез, Б.А.Лapidус, Е.А.Маслино, А.А.Миролюбов, Е.І.Пассов, С.Ф.Шатілов, Е.П.Шубін та ін.), ми розробили спеціальний комплекс вправ для попередження та подолання інтерференції української мови в процесі оволодіння керуванням німецьких дієслів на початковому етапі україномовного вузу. Виходячи з того, що основним завданням розробленого комплексу є формування стійких до дії інтерференції навичок, комплекс побудовано, в першу чергу, з урахуванням розбіжностей в системах німецької та української мов в області дієслівного керування. Центральне місце належить вправам на опрацювання міжмовних розбіжностей, які є лінгвістичною причиною появи інтерференції у мовленні студентів. У

відповідності до специфіки нашого дослідження, побудованого на зв'язках між німецькою та українською мовами, основними характеристиками цього комплексу є:

- 1) врахування труднощів оволодіння мовним матеріалом внаслідок розбіжностей в системах контакуючих мов;
- 2) спрямованість на попередження та подолання інтерференції з боку української мови в процесі оволодіння німецькою;
- 3) використання лінгвометодичного зіставлення та перекладу як основних методичних прийомів нейтралізації інтерференції;
- 4) врахування різних рівнів організації мовного матеріалу: ізольоване слово, словосполучення, речення, група речень);
- 5) забезпечення активної діяльності як студента, так і викладача.

Об'єднання вправ у цілісну систему здійснено з опорою на трьохкомпонентний склад системи вправ (М.Ф.Комков) та у відповідності до трьох етапів формування виділених нами дій та операцій у навчальній діяльності з оволодіння керуванням дієслів німецької мови. Згідно з типологією вправ, запропонованою В.А.Бухбіндером, комплекс включає три групи вправ: інформаційно-орієнтувальні, операційні та вправи з реалізації в мовленні. Проаналізуємо кожну групу зокрема.

Перша група вправ: інформаційно-орієнтувальні.

Методична мета виконання: вироблення механізму диференціювання за орієнтирами, встановленими на стадії створення орієнтувальної основи дій.

- Склад вправ: 1) вправи на сприймання;
2) вправи на імітацію;
3) вправи на диференціювання.

Перша група вправ виконується після роботи з орієнтувальними нартнами на стадії створення орієнтувальної основи дій. Вправи цієї групи спрямовані на опрацювання мікрооперацій, які лежать в основі операції вибору у плані співвідношення української та німецької мов в області дієслівного керування (схема на с.15). В ході виконання

вправ на сприймання здійснюється ознайомлення з диференційними ознаками моделі-схеми структурних типів керування дієслів німецької мови та порівняння відповідних мовленнєвих зразків обох мов з моделлю-схемою. Ознайомлення передбачає логічні операції аналізу моделей за складом, вичленення окремих елементів моделі, визначення семантики, переклад та зіставлення дієслівних словосполучень із зв'язком керування в німецькій та українській мовах. Запобігання інтерференції здійснюється за допомогою правил-інструкцій, правил-заперечень та правил-попереджень. Вправи на імітацію забезпечують первинне виконання дії за зразком та відтворення на свідомій основі моделей дієслівного керування в німецькій мові. Особлива увага приділяється вправам на диференціювання. Спираючись на підхід до диференціювальних вправ Б.С.Лебединської, ми включили в розроблений комплекс такі з них, які забезпечують: а) зіставлення та виділення диференційних ознак дієслівного керування в німецькій та українській мовах; б) використання виділених ознак як опору для свідомого вживання у мовленні з поступовим переходом до вироблення автоматизму; в) порівняння результатів дії з програмою дії, спрямованою на вироблення механізму диференціювання.

Д р у г а г р у п а в п р а в: операційні.

Методична мета виконання: автоматизація операційного механізму перекодування з української мови на німецьку.

Склад вправ: 1) вибір еквівалентних форм дієслівних словосполучень зі зв'язком керування в українській та німецькій мовах;

2) порівняння вибраних форм;

3) заміна елементів дієслівних словосполучень зі зв'язком керування в обох мовах;

4) підстановна елементів дієслівних словосполучень зі зв'язком керування в обох мовах;

5) міжмовна трансформація;

6) реконструювання на рівні дієслівних словосполучень;

Виконання вправ цієї групи спрямоване на опрацювання мікрооперацій, які лежать в основі операції перекодування (схема на с.15), що повинно забезпечити вироблення механізму двомовного переключення, а також створити умови для наступного вживання дієслівних словосполучень зі зв'язком керування в усному та писемному мовленні на рівні автоматизмів. Послідовність підгруп вправ організована у відповідності до послідовності психолінгвістичних операцій етапу перекодування в механізмі породження висловлювання в умовах штучного білінгвізму. Ця група вправ передбачає в основному двомовні вправи. Завдяки своїм властивостям вони забезпечують створення регульованих двомовних зв'язків, сприяють подоланню інтерференції на цій основі.

Т р е т ь я г р у п а в п р а в: вправи з реалізації в мовленні.

Методична мета виконання: на основі засвоєного матеріалу (керування дієслів) та набутих навичок двомовного переключення навчити вільно оперувати заданим мовним матеріалом з метою його активізації у продуктивних видах мовлення.

Склад вправ: 1) конструювання на рівні речень;

2) конструювання на рівні зв'язного висловлювання.

Вправи цієї групи передбачають "вихід" сформованих навичок лексико-граматичного оформлення дієслівного керування згідно з нормами німецької мови у мовлення; Їх основне завдання полягає у забезпеченні засвоєння мовного матеріалу в умовах користування іноземною мовою як засобом спілкування (Б.А.Лapidус). При цьому операції лексико-граматичного оформлення відходять на фоновий план, а об'єктом актуального усвідомлення стають зумовлені ситуацією комунікативні задачі учасників спілкування. Для цього визначаються навчальні мовленнєві ситуації, які ґрунтуються на програмовому матеріалі та імітують ситуації реального спілкування. Організація вживання керування дієслів в продуктивному мовленні передбачає різну міру самостійності, у зв'язку з чим виділяються вправи з опором на ключові дієслова та вправи, розраховані на самостійний вибір мовних одиниць згідно з комунікативним наміром.

Виділені типи і види вправ реалізуються в ході виконання серій вправ, які забезпечують поетапне опрацювання виділених нами дій та операцій у діяльності з оволодіння керуванням німецьких дієслів з урахуванням інтерференції української мови. Послідовність виконання вправ відповідає шкалі поетапного формування розумових дій.

В ході дослідження з метою ефективного впровадження створеної методики навчання та з урахуванням вихідних положень діяльничної концепції навчання була розроблена модель процесу навчання з використанням комплексу вправ для попередження та подолання інтерференції у спеціальних навчальних підциклах практичних занять з німецької мови. Виходячи з того, що компонентами організації навчального процесу на початковому етапі навчання є цикли навчальних занять (М.В.Ляховицький), ми вважали за доцільне виділити спеціальні підцикли практичних занять, які включаються як інтегрований компонент у загальний навчальний цикл з практики німецької мови з метою усунення інтерферуючого впливу з боку української мови. Системно-діяльничний підхід до організації навчального процесу зумовив виділення трьох-компонентного підциклу, який складається з 3 мікроциклів відповідно до виділених нами навчальних мовленнєвих дій. Структура одного спеціального підциклу може бути зображена у вигляді такої схеми:

Схема 2

Структура підциклу навчальних занять

Номер заняття	Завдання	Типи вправ
1	Осмислення та засвоєння диференційних ознак інтерферуючих явищ	інформаційно-орієнтувальні
2	Формування операційного механізму перекодування	операційні
3	Формування механізму конструювання	вправи з реалізації в мовленні

Розроблена модель орієнтована на втілення методики поетапного формування розумових дій і забезпечує проведення цілеспрямованої роботи з метою попередження і подолання інтерференції української мови в процесі оволодіння лексико-граматичним аспектом німецької мови на початковому етапі навчання в умовах штучного білінгвізму.

III глава присвячена розв'язанню двох останніх завдань реферовано-го дослідження - описується експериментальна перевірка доцільності та ефективності запропонованої автором методики навчання та формулюються методичні рекомендації щодо навчання лексико-граматичного аспекту німецької мови в умовах штучного білінгвізму на початковому етапі україномовного вузу. Експериментальна перевірка проводилась на I курсі факультету романо-германської філології Прикарпатського університету на протязі першого семестру 1993/94 н.р. Учасниками експерименту були дві групи студентів німецького відділення, виділених нами за результатами доекспериментального зрізу: ЕГ - 11 чол. та КГ - 12 чол. Експериментальна програма була реалізована шляхом порівняння ефективності навчання в ЕГ та КГ за двома різними методиками: навчання в ЕГ будувалося на основі розробленого комплексу вправ для попередження та подолання міжмовної інтерференції за запропонованою методикою; у КГ - на основі типів вправ, запропонованих авторами підручника з німецької мови за редакцією Я.Л.Бердичевського за прийнятою методикою.

Мета експериментальної перевірки: 1) підтвердити гіпотезу дослідження про те, що свідоме використання лінгвометодичного зіставлення, аналізу та перекладу у комплексі з виконанням спеціальних груп вправ забезпечує нейтралізацію інтерферуючого впливу з боку української мови, що, в свою чергу, сприяє формуванню стійких до дії інтерференції навичок володіння іншомовним матеріалом; 2) перевірити ефективність введення в структуру занять з практики німецької мови комплексу вправ для попередження та подолання інтерференції української

мови на початковому етапі оволодіння іншомовною мовленнєвою діяльністю.

Одержані в результаті проведення експерименту дані, їх кількісний та якісний аналіз, дозволили зробити висновок про те, що запропонована методика навчання, яка побудована у напрямку подолання інтерференції української мови в процесі оволодіння лексико-граматичним аспектом німецької мови, є ефективною і може бути використана у практичній роботі. Це підтверджено такими фактами: 1) процент правильних відповідей зріс в результаті експериментального навчання в ЕГ з 31,7% до 92,7%; 2) процент помилок на інтерференцію зменшився з 68,3% до 7,3%, тобто коефіцієнт інтерферованості іншомовного мовлення становить 7,3%; 3) у переважачої більшості студентів (10 з 11) сформована здатність активно протидіяти інтерференції; коефіцієнт навченості за В.П.Беспальною склав 0,94.

Таким чином, результати експериментальної перевірки підтвердили правильність вищеназваної робочої гіпотези дослідження і довели, що використання лінгвометодичного зіставлення, аналізу та перекладу як основних методичних прийомів попередження та подолання інтерференції у комплексі з виконанням груп вправ для формування стійких до дії інтерференції навичок володіння іншомовним матеріалом дозволяє активно формувати, вдосконалювати та розвивати навички та вміння у продуктивних видах мовленнєвої діяльності.

Основні положення дисертації відображені у таких публікаціях:

1. Дослідження інтерференції при вивченні української та німецької мов//Гуманістичні аспекти лінгвістичних досліджень і методики викладання іноземних мов: Зб.наук.пр.- Київ: КДПІМ, 1992.- С.93-98.
2. До питання про типологічні зіставлення української та німецької мов у методиці викладання//Українська мова як базова у вивченні іноземних мов: Тези доп.- Київ: КДПІМ, 1992.-С.43-45.

3. Лінгвометодичне зіставлення німецької та української мов у методиці викладання//Проблеми гуманізації процесу навчання іноземних мов у школі та вузі: Тези доп.- Київ: КДПІІМ, 1993.-С.31-32.

4. Зіставлення деяких категоріальних форм німецької та української мов в аспекті інтерференції рідної мови//Методика викладання іноземних мов: Наук.-метод.зб.- Київ: Освіта, 1993. - С.83-86.

5. Методичні рекомендації з навчання лексики-граматичного аспекту німецької мови як спеціальності в умовах штучного білінгвізму (для студентів та викладачів гуманітарних факультетів).- Івано-Франківськ: Прикарпатський ун-т, 1993.- 24 с.

6. Методична інтерпретація психолінгвістичних передумов навчання німецької мови в умовах навчального білінгвізму// Методика викладання іноземних мов: Наук.-метод.зб.- Київ: Освіта, 1994.- С.87-93.

7. Експериментальна перевірка комплексу вправ для попередження і подолання інтерференції на початковому етапі оволодіння німецькою мовою у мовному вузі//Язык и культура: Третья междунар.конф.: Тез. докл.- Киев: УИМО, 1994.- С.341-342.

8. Експериментальне дослідження міжмовної інтерференції на початковому етапі навчання німецької мови у мовному вузі//Нові підходи до філології у вишій школі: Мат-ли Другої всеукр.міжвідомч.наук. конф.: Тези доп.- Київ: ІСДО, 1994. - С.89-90.

Маруневич Б. М. Методика обучения лексико-грамматическому аспекту немецкого языка как специальности в условиях искусственного билингвизма (языковой вуз, начальный этап).

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 - Методика обучения: германские языки.

Киевский государственный лингвистический университет, Киев, 1996.

Защищается : 3 научные статьи, 4 тезисов докладов, которые содержат теоретические исследования по использованию лингвометодического сопоставления в методике обучения немецкому языку как специальности в условиях искусственного билингвизма, разработку комплекса упражнений для предупреждения и преодоления интерференции украинского языка, а также результаты экспериментального обучения. Установлено, что использование лингвометодического сопоставления и разработанного комплекса упражнений обеспечивает формирование устойчивых к действию интерференции навыков и умений студентов в продуктивных видах речевой деятельности.

Ключові слова: навчання німецької мови, штучний білінгвізм, інтерференція, дієвий аналіз, комплекс вправ.

Marunevitch B.M. Methodology of German Language Teaching (Vocabulary and Grammar) as a Speciality in Artificial Bilingualistic System (Native Language - Ukrainian, Primary Stage of Teaching).

Dissertation for the degree of Candidate of Pedagogical Studies, speciality 13.00.02- Methodology of Teaching: Germanic Languages, Kyiv State University, Kyiv, 1996.

To be defended: 3 articles, 4 theses of papers containing theoretical research on application of contrastive analysis of German language teaching methods as a speciality in artificial bilingualistic system. The ways of its practical realization, the set of special exercises to neutralize the native language interference and the experimental results have been represented in the papers. It has been established that the application of contrastive analysis and the developed set of exercises in German language teaching ensures the formation of stable skills opposing the native language interference and effectively develops the students' speech habits and skills in the target language.

Key words: German language teaching, artificial bilingualistic system, interference, contrastive analysis, the set of exercises.

Підп. до друку 26.04.88. Формат 60×84^{1/16}. Папір
друк. № 2. Друк офсетний. Умовн. друк. арк. 139.
Умовн. фарбо-відб. 1,50. Облік-вид. арк. 10.
Тираж 100. Зам. № 6-258.

Фірма «ВІПОЛ».
252151, Київ, вул. Волинська, 60.

45 27 55

AB 33.909

AB 33.909